

Historia de la Guerrilla Antifranquista en el Poniente Granadino

**Elicinia Fierro Milà
Artur Rodríguez Benitez**

Durant el franquisme i després d'aquest encara, és majoritària la concepció de la guerra civil merament com una guerra «fratricida» on ambos bàndols es van excedir en les seves actuacions degut als seus radicalismes. Així l'exemplar Transició i Constitució del 78, la superada etapa de les Dues Espanyes són desafiades en aquest volum que no és si no un estudi de la història d'aquells grups socials insurrectes que van fer front des de l'interior a l'estat franquista. Aquesta història dels primers fugits i després guerrillers o “maquis”, va comprometre una realitat incòmoda de repressió de la postguerra al posar en dubte la “Pax Franquista” i incidir en l'aspecte d'estat marcial, de persecució ideològica i política que van patir aquells que veien en la República o en les organitzacions revolucionàries del moment, una via de

canvi social. Aquesta història ha esdevingut silenciada sistemàticament pels aparells mediàtics estatals així com ha sigut minoritzada durant i després de la Transició. La seva repressió i persecució continua va ésser expressada des de l'estat en tota una bateria de mesures opressives que es desgranen a *Historia de la Guerrilla Antifranquista en el Poniente Granadino*.

Aquest llibre te un primer sentit que li val el nostre reconeixement en explicar la història, no com un seguit de noms importants que “narren” la història d'uns herois a través de les seves relacions interpersonals. Sinó que seguint l'estela del materialisme històric aquest llibre busca exposar la situació geopolítica i les condicions econòmiques, estudiant l'individu i els grups socials, l'impacte de la re-

pressió en les famílies de guerrillers i del guerriller en particular així com el context socioeconòmic en que esdevindria el fenomen dels guerrillers. En aquest sentit es “desmitifica” la figura del guerriller sense perdre el seu suport ideològic en la seva lluita política. La fugida del primer moment a causa de la fam o la por a ser capturats, el seu perfil sociològic així com la imposició de la ideologia franquista són elements que s’analitzen amb suficient profunditat a l’obra de *Foro por la Memoria*.

Aquesta aportació ens resulta valuosa ja que representa un triomf més en fer *Historia* d’allò que Marc Van de Mierop deia *History from below* (Van de Mierop, 1999), la *historia des de sota*, l’arqueologia d’aquells que no van deixar un gran llegat material del seu passat, que no van tenir accés a grans recursos per desenvolupar el seu propi llegat històric. Tanmateix el llibre de *Foro por la Memoria* exposa a través d’informació arxivística i amb una suficient investigació bibliogràfica i de camp escenaris a nivell general i a nivell concret d’aquesta repressió. El triangle esdevingut entre “caciques”, falangistes i Guardia Civil, va formalitzar un estat del terror on «*se suelen señalar para la represión a individuos que pueden ser peligrosos para el régimen por su actividad política anterior [...] que han contes-*

tado o se han resistido al dominio económico y político de la clase terrateniente.»

En segon lloc, destaquem el mèrit d’aquest llibre en explicar la repressió d’aquests grups socials, sovint provinents de la classe baixa o mitjana-baixa i que sovint no queda registrada més que en la història oral al haver estat obviada pel discurs oficial. Similar als recents treballs sobre l’extraordinàriament silenciada Camp de Concentració de Castuera a Extremadura, aquest llibre propicia testimonis inèdits que ni tan sols apareixen en les obres més contestatàries acceptades a la acadèmia com les obres de Julio Arostegui, Julian Casanovas o Juan Benitez entre d’altres que han acudit als arxius a falta d’estudis transversals d’història oral o d’una arqueologia més extensa de fosses comunes. Així doncs en aquest exercici de pedagogia històrica es tracten temes relativament nous com els Batallones de Trabajadores (Foro, 2008: p.22), les expropiacions, l’empobriment endèmic dels vençuts a través del saqueig i la depredació, tota una repressió econòmica que anava acompanyada de l’empresonament massiu i l’empresonament col·lateral dels cercles de relació dels elements que eren o van ésser contestataris al règim:

Por cada uno (guerrillero) que tenia uno en la sierra se llevaban un fami-

liar (...). *En mi casa, ya ves, hubo un tiempo que la llave la tenía una tía, porque mi hermano estaba en la sierra, mi madre estaba en la cárcel por mi hermano, mi hermana estaba en la cárcel por su marido, porque también estaba en la sierra, y yo, que me llevaron a la cárcel por llevar comida los de la sierra; pues la puertera de mi casa permanecía cerrada* >> (Foro, 2008: 22).

En tercer lloc aquest llibre crida l'atenció en la mesura que integra la importància total de la militància política dels guerrillers alhora que expressa la importància de militar actualment per la recuperació de la Memòria Històrica més enllà de les simples condemes o compensacions caritatives de l'Estat. Així doncs els Guerrillers, segons el treball de Foro per la Memoria lluny d'esser bandolers, eren soldats d'un moviment polític que abans i fins al final van conformar part de les organitzacions clau del moviment obrer i revolucionari fent un anàlisi testimoni per testimoni dels membres de la guerrilla que va operar a Granada i Màlaga durant i després de la Guerra. Aquesta militància política infereix així mateix la heterogeneïtat d'ideologies integrades dins la guerrilla que permeten tractar, segons el llibre, de "diverses guerrilles" arreu de l'estat amb presència de socialistes, comunistes o anarquistes segons les característiques

pròpies del moviment i que mereixen ésser estudiades de forma concreta sense desmerèixer les seves connexions o similituds.

En quart lloc cal esmentar aquest llibre perquè a més de tractar el moviment guerriller també fa èmfasi en la base d'aquest moviment: el suport popular que a través de subministres i recolzament el mantenia viu. La importància de la dona, *que possibilitaron el mantenimiento de la guerrilla [...] no se trata de un papel secundario, ya que sin este apoyo en el llano la guerrilla hubiera sido inviables*. Com la repressió del mateix, els setges de pobles com Salar i la detenció massiva dels enllaços entre els pobles i la guerrilla van resultar un element clau de la seva condemna.

El volum editat per *Foro por la Memoria*, s'ocupa a tractar a més a més els orígens concrets de la *Agrupación Guerrillera Granada-Málaga*, que esdevé el centre dels esforços i el paradigma a tractar per els membres del col·lectiu. Aquest estudi enfoca des d'un primer moment el paisatge de la guerra, amb la generació dels "huidos" durant la guerra, la seva transformació en milícia guerrillera i la incorporació de reforços i agents polítics des del Nord d'Àfrica, com la seva relació o conformació al voltant del PCE, CNT i PSOE.

La *Agrupación Guerrillera de Málaga-Granada o Ejército Guerrillero de Andalucía* és analitzada i interpretada a través de la seva estructura i organització interna, la seva dinàmica com a grup militar, la composició política dels seus membres integrants, la relació existent entre ells, en la seva quotidianitat. Tanmateix s'aporten investigacions envers com es finançava la guerrilla andalusa, les "acciones" que els hi eren atribuïdes així com les activitats soci-ideològiques, la seva preocupació per una producció cultural de la mateixa com les seves octavetes *Por la República* o les seves formacions internes preocupades per la formació intel·lectual dels guerrillers i guerrilleres. Doncs, mitjançant els testimonis orals dels guerrillers, familiars i coneguts encara vius que es completen amb la reconstrucció dels fets donada pels arxius de la Guardia Civil i de les hemeroteques, es pot dibuixar amb relativa claredat la trajectòria d'aquest grup de resistents al poder establert per les armes que va derrocar la Segona República.

En cinquè lloc el valor que té aquest llibre és el d'haver esdevingut resultat d'un exercici col·lectiu. Aquells que propugnem l'**arqueologia de la praxis**, dit prosaicament una arqueologia que surti de les aules per arribar als carrers, que es desenvolupi més enllà d'un discurs dels doctes envers la plebs i que es converteixi en una eina

de transformacions a disposició de la societat a la qual serveix, no podem més que estar-nos de complaure'ns de l'existència d'aquest llibre.

En aquest sentit l'exercici de les dones i els homes de *Foro por la Memoria*, per una banda estableixen un precedent en la construcció d'una història destinada a aquells que van ésser silenciats i feta per aquests que ara també ho són de silenciats en certa mesura per les institucions i grups de pressió afins al poder establert. D'una altra banda és adient felicitar als autors col·lectius del llibre per plantejar-ne un estudi transversal amb diverses ciències socials implicades, combinant en la seva investigació sociologia, història oral, arxivística i antropologia.

Com a part d'una ressenya per una revista d'Arqueologia podria cridar l'atenció la minvada presència de l'Arqueologia que ha esdevingut d'aquest projecte. I no és que no es registri informació o fonts potencials, la Fosa numº 1 de Loja en és un bon exemple. La tercera part d'aquesta contribució a la història del moviment guerriller antifranquista integra la denúncia de *Foro por la Memoria* arrel de la obstaculització de l'estudi arqueològic d'escenaris vitals per a la reconstrucció dels fets històrics que van tenir lloc. La derrota dels guerrillers és acompanyada al llibre per la

derrota dels grups afins a *Foro por la Memoria* i per una part significativa de la societat de la regió de Loja per aconseguir excavar les fosses de Loja.

Aquesta crònica de la seva derrota es l'ulterior mèrit i un alligonament. Els obstacles de la burocràcia i la existència de grups socials enfrontats en la recuperació de la memòria històrica com a mínim posa en dubte el miratge de la Reconciliació. Llavors, el col·lectiu publica en el seu llibre i es consagra a descriure la lluita mateixa, la relació amb les institucions, les prevaricacions de l'Ajuntament de Loja, els combats per aconseguir la seva fita, una revisió succinta de la jurisprudència existent i un calendari exhaustiva de la seva correspondència amb l'Ajuntament de Loja i de les seves mobilitzacions. La crònica de la seva lluita i del que suposa la voluntat d'excavar fosses comunes que encara romanen silents o ocultes amb les restes materials de nombrosos guerrillers i familiars de la *Agrupación Guerrillera de Granada-Málaga*.

El propòsit de tot no es si no constituir una *vade mecum* de gran interès pels arqueòlegs i activistes, per saber com confrontar una empresa d'aquest tipus, amb les experiències amb que aquest col·lectiu va haver de fer front i que ha de servir per les lluites, els *Combats per la Historia* (Febvre, 1999) que tindran lloc al present i al

futur. Deia el mestre Hobsbawm que a la història s'ha de prendre partit. Pronunciava Febvre que havíem d'impli-car en els nostres estudis històrics allò que sempre hi va haver de militants en les nostres vides. Així doncs i emparats per les ègides dels Mestres no podem més que recolzar aquesta obra que mostra dignitat als veritables demòcrates, als soldats del primer moment, el més difícil, contra el franquisme.

Bibliografia

AROSTEGUI, JULIO (1995): *La investigación histórica: teoría y método*, Crítica, 1995

CASANOVAS, JULIÁN, (1991): *La historia social y los historiadores*, Crítica, 1991

FEBVRE, LUCIEN (1999): *Combates por la historia*, Altaya, 1999

HOBSBAWM, ERIC (1990): *Echoes of the Marseillaise: two centuries look back on the French Revolution*, Verso, 1990

RODRIGUEZ PADILLA, EUSEBIO (2007): *La represión franquista en Almería*, Arraez, 2007

VAN DE MIEROOP (1999): *Cuneiform texts and the writing of History*, Routledge, New York, 1999